

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction du journal arménien „Mschak“.
Տ է Լ է Ֆ օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիզուով:

Ցայտարարութիւնները համար վճարում են
իրարմանչիւր բառին 2 կոպեկ:
Տ է Լ է Ֆ օ Ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹԻՒ

ՄՇԱԿ

ԴՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

Մշակի տարեկան գինը թէ՛ Ռուսաստանում և թէ՛ արտասահմանում 10 ռուբլի է, տասն
և մէկ և տասն ամսականը՝ 9 ռ., ինն և ութ ամսականը՝ 8 ռ., եօթ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝
6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., մի
ամսականը՝ 1 ռուբլի:

Թիֆլիսում գրվում են իմ քաղաքում (Բաղրամյան և Բարձրակայան փողոցներ, անկիւն):
Ուրիշ քաղաքներէն պէտք է գիտնայ այս հասցեով. ТИФЛИСЪ, редакция „Мшакъ“, իսկ
արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien „Mschak“:

Ցայտարարութիւններ ընդունվում են թէ՛ հայերէն, թէ՛ ռուսերէն և թէ՛ օտար լեզուներով:

Ներսիսեան դպրոցի այս տարվայ չորսամսականները, կիրակի, յունիսի 7-ին,
վաղը մայր-եկեղեցում հոգեհանգիստ են կատարելու դպրոցի հիմնադիր երջանկային շա-
տակ

ՆԵՐՍԵՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

յիշատակին: Հանդուցեալ յիշատակը յարգողներին խնդրվում է ներկայ գտնվել հոգե-
հանգիստին: 1—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հասարակական ցանքեր. — ՆԵՐԻՒՆ ՏԵՍՈՒՆ
ԹԻՒՆ. Ֆինանսների միջնորդութեան կարգա-
դրութիւնը. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ
Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմ. Նամակ Պարսկաստա-
նից. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՐԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅ-
ՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Բացմ:

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՑԱՆՔՆԵՐ

Կարօտութեան տարիներում ժողովրդին
օգնելու համար անհրաժեշտ է ունենալ
հասցի պաշարներ: Այդ հասկանալի է.
բայց ի՞նչպէս պէտք է կազմել այդ պա-
շարը:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՇՈՆ

(Պատկեր)

Այնպէս վերջն էր: Վաղ առաւօտեան ցուրտը
խիտ զգալի էր. պարզկայ, ցուրտ գիշերվայ
հետքերն երևում էին. սառած, կարծրացած
գետինը ծածկված էր եղիմբի նուրբ, բազմա-
կիւն թերթիկների բարակ սիււնիկով: Դա մի
սիրուն, սպիտակ քոզ էր, որ կարծես դիշերա-
յին ցրտից կուչեկած, մրսած գետինը շտապել
էր գցել իր վրա, ծածկել իր մերկութիւնը և
այդպիսով մի փոքր տաքանալ, նիւրեղ մինչև
արևի ծագումը: Հորիզոնը եղբոր լեռնաշղթայի
ամենաբարձր գագաթները, որոնք անհագու-
թեամբ ցցվել էին իրար կողքի, նոյնպէս սպի-
տակ էին. մտեցող ձմեռը իր տիրապետութիւ-
նը հաստատել էր այնտեղ, նրանք արդէն ձիւ-
նով ծածկված էին և սպառնալից հայեացքով
նայում էին դէպի վար, դէպի իրանց ոտների
տակ սփռվող դաշտն ու գիւղերը:

ձերմակ հագնված լեռների թիկնալիքը արե-
գակը բացեց իր կենսատու աչքը. երկրին էլ
կարծես հենց դրան էր սպասում. նա դէն գցեց
իր վրա փռած թափանցիկ, փայլուն քողը. սա-
ռած գետինը մի առանձին հաճոյքով սկսեց
նրսու ծծել արևի տաքութիւնը, որ բխում էր
ձառադայինքով թափվում էր անամպ, ջինջ
երկնակամարից: Պետքի խիտ թափանցիկ, հա-
ղի նկատելի գործընդ էր բարձրանում, ամբողջ
դիշերը շունչ պահած, մնչած երկրը կասեց
այժմ էր միայն ազանաբար շունչ առնում. արե-
գակը շոյում էր նրան: Սակայն պատերի ստուեր-
ները դեռ մի առանձին հաճոյքով շարունակում
էին պահպանել անգամ գիշերվայ ցրտի նշաննե-
րը. այդ տեղերում դեռ փայլում էր եղիմբի

շարները. — ահա մի հարց, որ զբաղեցրել
է և զբաղեցնում է վարչական շրջանները:
Հայ կարելի է ժողովել իւրաքանչիւր գիւ-
ղական ծխից մի յայտնի չափով ամեն տա-
րի, կարելի է և գործադրել մի ուրիշ մի-
ջոց, որ յայտնի է Ռուսաստանում հասա-
րակական ցանքս անունով: Այդ ձևը
Անդրկովկասում էլ փորձված է ցանկալի
է, որ մի քանի տեղ փորձեր կատարվելին,
որպէս զի կարողանայինք աւելի որոշ դա-
ղափար կազմել թէ ինչքան հացի պա-
հեստ կազմելու այդ ձևը յարմար է մեր
երկրում:

Հասարակական ցանքս իր այդ անունը

սպիտակ չերտ իր մրսեցնող տեսքով: Բաւարն
ու ստուերը եղբայրներ են, առաջինի սկսածը
երկրորդը յամառութեամբ շարունակում էր:

Դէպի արևելք նայող պատերի տակ հաճելի
էր կուճուճիկ, նստել. այդ տեղերում արեւը
նիւրեցնող քնքշութեամբ շոյում էր մերկ մար-
մինը. տաքութիւնն առատ էր այնտեղ: Դա ծան
ձմեռվայ խտութիւնները կրող ամեն մի թըշ-
ւառ, ամեն մի մուրաքցիկ քաղցր յիշողութիւն-
ներ է պահպանում աշխարհային պատերի տակ
տաքացնող արևի մասին: Դա մի անցած եր-
ջանութիւն է, որի մասին երազներ անդամ ա-
խորժելի է լինում խեղճերին:

Օրը կիրակի էր. Բ... աւանի խանութները
փակ էին. բայց չը նայելով դրան, վաղ առաւ-
տից շուկայում մի արքայազնի կենդանութիւն
տեղից շուկայում մի արքայազնի կենդանութիւն
էր սկսվել: Աշունը, մանաւանդ ուշ աշունը,
տեղեկային գործունէութեան, կենսական տաղ-
նապի մի շրջան է մարդկանց համար: Այն ան-
հաճոյ, խտապարտ հիւրը, որ ձմեռ անունին
է կրում, այդ ժամանակ զգացվում է ամենուրեք
բնութեան մէջ: Անսանձ ու ցուրտ հողմերը, ի-
րանց անախտ շշուկով, սուր վզկողովով սարսն-
ցուցիչ բաներ են պատում այդ անսուսափելի
հիւր մասին: Թէև միայն խեղճութիւնն է դո-
ղում այդ սպառնալի ձայններից, բայց և այնպէս
ամենքն են շտապում, ամենքն են անհանգիստ
լինում. ունեւոր և չունեւոր, բաղաւոր ու թըշ-
ւառ հաւատար Եւստիգով սկսում են պարտա-
տութիւններ տեսնել, որ դա ծան հիւրի գալս-
տեանն անպարտաւոր չը գտնվեն: Վերադարձ
այդ ժամանակ շտապում է իր արդար քրտինքի
պտուղները, Աստուծոյ տուած բարիքը դաշտե-
րից հաւաքել, ծառերից պոկել, գետնից դուրս
հանել, տուն բերել, կամ քաղաք տանել վաճա-
րել. իսկ քաղաքացիին կամողջ տարին վատնա-
կաբեկ գիւղացիներին կամաց-կամաց դուրս կու-
րած դրամի մի մասը այժմ ստիպված է կամայ
ակամայ յետ տալ իր նախկին տիրոջը. — նա իր

ստացել է այն հանգամանքի շնորհիւ, որ
այդտեղ ցանքս է պատկանում մասնա-
ւորապէս այս կամ այն գիւղացուն և ոչ
գիւղացիների մի փոքր խմբի, այլ ամբողջ
գիւղին և հասարակութեան: Կիւր իր
հողը բաժին-բաժին անելուց յետոյ՝ յատ-
կացնում է մի առանձին կտոր հող ընդ
հանուր համայնքի համար և այդ հողը
մշակվում է ընդհանուրի մասնակցու-
թեամբ կամ հաշուով: Ստացված հունձը
համարվում է ընդհանուր սեփականու-
թիւն և գետեղվելով պահեստի մէջ՝ դառ-
նում է շտեմարան, որից կարող են օգտ-
վել գիւղացիները սովի կամ կարօտութեան
ժամանակ:

Ռուսաստանի ներքին նահանգների փո-
քը ցոյց է տալիս, որ հասարակական
ցանքսերը տուել են երբեմն աճող, բայց
երբեմն էլ անաճող հետեւանքներ: Անաճո-
ղութեան դիտարկումը պատճառներ եղել է գոր-
ծի փառ կազմակերպութիւնը: Երբ հասա-
րակական ցանքսի վրա ժողովուրդը նա-
յում է իբրեւ մի պարտադիր, հրամայված,
բռնի կերպով պահանջող գործի վրա,
այն ժամանակ նա կատարում է այդ աշ-
խատանքը անխիտ, անուշադիր, վայրկե-
րոյ. — փառ է մշակում, փառ է հնձում,
փառ է կալում և փառ ժողովում, որով-
հետեւ նա համարում է հասարակական
ցանքս մի ծանրութիւն, որի պատճառով
նա յետ է ընկնում իր սեփական վա-
րուցանքներից: Մասնաւոր այդ հանգամա-
նքներն են գալիս այն տեղերում, ուր
գիւղական ուժեղ և զիջող ունեցող դասա-
կարգը իր ձեռքն է առել ամեն գործ, ին-
քը փախում է ծանր աշխատանքից և բո-
լոր ներդրութիւն և զրկանքները զցում է
խեղճերի և անպաշտպանների վրա: Այդ
դէպքում հասարակական ցանքս, փոխա-
նակ միջնորդական մի երեւոյթ լինելու,
դառնում է բռնութիւն, որի դէմ
յուզվում է ժողովրդի չքաւոր դասը:

ձմեռվայ անհրաժեշտ պաշարը պիտի գտն
ղացիներից:

Այդ օրը Բ... աւանի շուկայում էլ դերերը
փոխվել էին. վաճառողն այս անգամ երկրա-
գործ գիւղացին էր, գնողը՝ վաճառական քաղա-
քացին: Շուկայի ընդարձակ հրապարակը ծած-
կող գեղջիկական սայլերն ի՞նչ բարիք ասես, որ
չէին բերել: Բազմալեզու և բազմատարալ խա-
տաղէտ ամբողջ լըրել էր շուկայի ամեն մի
անկիւնը և բոլոր խոտակցութիւնը, աղաղակը,
հայհոյանքը, կանչն ու ծիծաղը միմյանայեղով
կազմում էին մի ընդհանուր, անհասկանալի
հակադաս մոմտոց: Ոտաւորիկ, կիսամերկ,
թուխ մարմինը մի բարակ մափքաշով հագու-
ծածկող թուրքը, սայլի վրա կանգնած, մի խումբ
գնողներին կողամբ էր վաճառում. մեծ փափա-
նով շուկայում հայը՝ վառելիք. ռուս գիւղացի
հիւր զինուորական շտեմարանի և անգղիս երկարավիզ
կոշիկներ. մի խումբ քրդեր ձիւնոտ սարերից
ցած գալով հրապարակ էին բերել մի քանի եղ-
ներ, ոչխարներ ու գորգեր: Դէմքերն այլապէս,
մազերը խուր, կուրծքն ու ստիճները բաց,
կեղտոտ և թուխ մարմինը մի հատիկ չապկով
միայն ծածկած գնու կանաչը և աղջիկները
շաւարներով դաշտերից հաւաքած ցախ էին բե-
րել և իրանց գողգողացող մերկ լամբիկներ հետ
մի անկիւնում կծկվել էին. հայ բոլանքներ՝ մա-
ղեր ու չիւրիկից գործած սալաներ էին վա-
ճառում:

Դեռ ցուրտ էր, բայց ասես թէ ոչ ոք չէր
մրսում, և՛ գնողը և՛ վաճառողը հաւատար Ե-
ւստիգով էին բռնված. նրանց համար երեկ
այդ ցուրտն անզգալի էր դարձել: Մրսում
էին միայն նրանք, որոնք ոչինչ չունէին
գնելու կամ վաճառելու, որոնք անողորմ ճակա-
տագրի վճով անմասն էին մնացել այդ աղմու-
կալի կեանքից և լուի տխուր հանդիսատեսներ
էին: Դրանք հայ գաղթականներն էին:
Շուկայի արեւմտեան կողմի խանութների

Այս դէպքում, ինչպէս և ուրիշ շատ
նոյնատեսակ հանգամանքներում, մեծ նշա-
նակութիւն ունի այն, թէ ի՞նչպէս է ի-
րագործվում այս կամ այն, շատ անգամ
գեղեցիկ նախագիծը: Բաւական չէ միայն
առաջարկել կամ հարկադրել, որ այս կամ
այն գիւղը մոցնի յայտնի բարեփոխութիւն,
այլ պէտք է նաև հետեւել, որ տեղա-
կան ձախորդ ազդեցութիւնները խոչընդոտ
չը հանդիսանան սկզբունքով համակրելի
և գեղեցիկ գործին: Ռուսաստանի այն տե-
ղերում, ուր գեմատիօ գործողները, իրանց
սրտին մօտ առնելով հասարակական ցանք-
սերի գործը, հսկել են նրանց խելացի
գործադրութեան վրա, ստացվել են նը-
պաստաւոր հետեւանքներ: Նոյն օրինակին
պէտք է հետեւել և մեր երկրում:

ՆԵՐԻՒՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆԸ

Մեր ընթերցողներին յայտնի է, որ օտար և
զինաւորակ սնդիկական կապիտալիստներ ու
ակցիոնէրական ընկերութիւններ վերջերս սկսե-
ցին նախապէս հողի գնել Բաւառում: Ցայտնի է
և այն, որ այդ հողերը գնվում են ռուսահայա-
տակների անունով, այնպէս որ, օրէնքի առաջ
հողերի տէր և պատասխանատու ճանաչվում են
ռուսահայատակները, իսկ իսկական տէրերը օ-
տարներն են: Ռուսաց ֆինանսների միջնորդ-
ութիւնը տեսնելով, որ անգլիական կապիտալիստ-
ները կամենում են զանց առնել ռուսաց օրէնք-
ները և, ապագայում, կարող են այդ պատճա-
ռով մեծ անախտութիւնների ենթարկվել, հա-
կաւոր համարեց նախազգուշացնել նրանց:

Մինիստրութեան դրածակալը Լճոգնում, Ս.
Տատիչէվ, մի նամակ ուղղելով «Times» լրա-
դրին, ահա ինչ է գրում. «Նորերս Լճոգնում
զանազան առեւտրական ընկերութիւններ կազմ-
վեցին Արկտիկայում նախապէս հողեր գնելու և

բարձր պատշաճութիւն էր նրանց մշտական կապ-
նը: Այդ պատշաճութիւնը հայում էր դէպի արեւելք,
առաւօտեան արեւալին ամենից առաջ այնտեղ
էր թափում իր ջերմ շողերը և մերկ մարմիննե-
րը բնազդօրէն այնտեղ էին դիմում, աշխատե-
լով՝ որքան կարելի է աւելի մօտ լինել պատրի-
որքան կարելի է աւելի ճառագայթներ որսալ:
Ո՛չ մէկը միտի վրա ստուեր չէր գցում, այդ
լաւ չէր լինի, դա խեղճերի հարեւանութեան
օրէնքն էր հակառակ էր, ստուերը կը մրսեցնէր:
Բայց, մաղտ կրճեր, խիտուր, յոգնած, դէմքեր,
մերկ, վտիտ, ջրուտ ոտներ, մի գծով խիտ առ-
խիտ շարված էին արևոտ պատի տակ և լուռ,
անմուռնչ դիտում էին շուկայի կենդանի իրա-
րանցումը տխուր հայեացքով:

Շուկայի լցնող բազմութիւնը այդ ժամին եր-
կու բանակի էր բաժանվում և նրանցից ոչ մէկը
միտի հետ գործ չունէր, ոչ մէկը միտով չէր հե-
տաքերը վաճառում. առաջինը վաճառող և գնող մարդ-
կանց բանակն էր, որ շտապում էր իր ետաքը
կենդի պահանջներին դոսպոյում տալ. այդ էր
նրա ամենամեծ հոգսը: Իսկ երկրորդը՝ այս
խեղճալի հանդիսատեսների խումբն էր, որի ա-
մենամեծ ջանքը, հոգսը, հետաքրքրութեան ա-
ռաքական այդ րօպէին այն էր, որ ինչքան կա-
րելի է պատի տակ աւելի տաք անկիւն գրան-
աւելի մօտ կալի իր հարեւան մարմինին: Արևի
տաքութիւնը շուկայում անդամ չէր վաճառ-
վում, ինչու խեղճերը չօգտվելն գտնէ բնու-
թեան ձրի շնորհից:

Սրեր կամաց-կամաց բարձրացաւ. պատի տակ
տաքութիւնն այժմ աւելի առատ էր. մերկ միտն
այլ ևս չէր սրթաթրվում: Մրսող մարմինները
տաքացան, մոքերն այդ հոգսից պրծան, իրար
կողքի նստած հարեւաններն այժմ միայն պա-
հանջ զգացին մի բան ասել, ձայն հանել, խո-
սակցել, տպաւորութիւններ հաղորդել իրար:
Շաքի մէջ այս ու այնտեղ թիկն փափոց
սկսվեց, որ կամաց-կամաց տարածվելով ու մե-

շահագործելու նպատակով: Մի բանի ընկերություններն արդեն գործում են: Բոլոր այդ ընկերությունները կոչում են անում անդրաշխարհի ձեռք բերել ակցիաների և բաժնիների, բայց մի և նոյն ժամանակ նրանցից շատերը զանց են առնում միջոցներ ձեռք առնել ուսուց կառավարությունից թույլտվություն ստանալու համար, քանի որ ուսուց օրենքով ակցիաներական ընկերություններին, մասնաճյուղ անդրաշխարհի համար, որոնք կամենում են գնել և շահագործել նախաբեր հողեր Արևիկոսում, հարկաւոր է թույլտվություն ունենալ կառավարությունից: Այսինպես, ինչպէս և պաշտպանել անդրաշխարհի հասարակության շահերը, բանի որ նա փող է տալիս այդ ձեռնարկություններին համար, այլ և կամենալով հրաւիրել ուղարկություն այն անուստիկի հետեւանքներին վրա, որոնք կը ծագեն այդպէս յայտու կերպով օրէնքը արձամարհելուց—ես հրամայեմ ստացել ուսուց ֆինանսների միջնորդությունից բացառել թէ ուրոնք են այդ գործը ղեկավարող օրէնքները:

1) Ամեն մի օտար ակցիաներական ընկերություն, որ ցանկանում է ձեռք բերել տիրել և մշակել նախաբեր հողեր Արևիկոսում, ամենից առաջ պէտք է ստանայ թույլտվություն ուսուց կառավարությունից:

2) Չունենալով այդպիսի թույլտվություն, ոչ մի օտար ընկերություն չէ կարող ոչ փոխանցել, ոչ գնել նախաբեր հողեր Արևիկոսում, ինչպէս և չէ կարող շահագործել այդ հողերը Արևիկոսում ոչ իր ներկայացուցիչներին միջոցով, ոչ անուանապէս:

3) Այն բոլոր գործողությունները, որոնք կը կատարվեն օրէնքի զանգառներով, օրինակ, ուսուցապատման հողերի անուանական տիրապետությունը,—իրաւունք կը տան ուսուց կառավարությունն այդ ապօրինի պայմանագրությունը համարել չեղած և ցնդված:

Ուսուց կառավարական կառավարությունը, թէ և բարեհաճ կերպով է վերաբերվում օտար գրամագրությունների գործունէության ուսուց այն արդիւնաբերական ձեռնարկություններին մէջ, որոնց նպատակն է երկրի բնական հարստությունները զարգացնել, թէ և բարեհաճ կերպով է վերաբերվում այդ նպատակով ունեցող անդրաշխարհի ընկերություններին, բայց միւս կողմից չէ կարող օրինական համարել Աւստրալիայում անդրաշխարհի ընկերությունների գոյությունը, որոնք բացառականապէս չեն կամենում յարմարվել երկրի օրէնքներին կամ փորձում են զանց առնել այդ օրէնքները:

Այս օրէնքը կը ընդունուի իր ընդհանուր ժողովրդական ժողովում:

Ճանաչումը բունից ամբողջ չափը և դարձաւ բաւական բարձր շնչին: Թոսակցությունն նիւթ շատ կար. այդ օրը չուկան կործես դիտմամբ մի անդրաշխարհի էր ներկայացնում, որ կենսիկ ամենամեծ դաճումները ձախակած, հազար ու մի զրկանքների ենթարկված հաւածական, անապատառ թշուառներն աւելի խոր դգան իրանց կացութեան բոլոր սարսափը: Թուղ մուտուց բարձրացնող այս մարտիկ կարծես նրա համար էր արդպէս իրար գլխով դրպած, նրա համար էր եռանդով առնում, վաճառում, որ խեղճերի այն չափն աւելի լաւ հասկանայ, թէ միջինն որ աստիճան ինքը թշուառ է և թէ ինչպէս անպարտաւոր պիտի գիտնորի մտեցող ձմրանը, որն ահա այն սարերի կատարներէն իր ցուրտ, սպանիչ հայեացքն ուղղել է այս խեղճերի վրա, ինչպէս որսը դիտող գաղանդ: Հարստությունից մինչև մուրաբանություններ մի քաղ է միայն և այդ ճակատագրական քաղն արել էր այդ շարքը. նա համոզված էր, որ իրենք միմիային մուրաղ կարող է, ուրիշ հնար չունի: Մուրաւ... ինչ հեշտ է ասել. սայլի վրա դողողաւոր այն քաղցած, կիսամերկ թուրքը չէ մուրում, նա իր արդար քրտնիկ արդիւնքն է վաճառում, այն մաղեր և սալանքի վաճառող բոջաններն էլ չեն մուրում, իրանց ձեռագործն են հրապարակ բերել, մինչև իսկ անասունից ոչնչով չը դանազանվող այն գնչուների խումբն էլ այսօր գաղթականի նախաձեռն էր շարժում, նա էլ էր ապրանք վաճառում, նա էլ էր փող աշխատում: Հապա արեմ ծոլ պլաններին, այն աւազակ ջոճուրը, որ երբեք աշխատել չը գիտէ, բայց երբեք էլ չէ մուրում. նա էլ է հպարտ-հպարտ վաճառանոց բերել «իր» ապրանքը: Այն օր չէ մուրում, ամենքը վատտակ ունեն, ապրուստի ճար, հնար ունեն, մտածում էին չափի խեղճերը: Ինչպէս իրանք իրանք պիտի մուրում, ինչպէս միայն իրանք են զրկված պատուաւոր կերպով ապրուստ հայկայիներու միջոցներէն: Այդ հարցերի մասին նրանք երկար փոփոսցին, երկար խօսեցին, բայց

ՆԱԽԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Աստրախան, մայիսի 30-ին
«Աստրախ» պաշտօնական ամսագրի մարտապրիլ ամսաթիւնը սկսողի օրագրութիւնները քաղաքական մէջ տպագրված է և հետեւեալը: Այնօր լսելով Աստրախանի կոնսուլ-տորայի թ. 84 յայտարարութիւնը, որով նոյն թիւին առաջնորդ ինչորում է սկսողի թույլտվությունը Աստրախանում մոմի գործարան բանալու համար, վճռեց մերժել առաջնորդի խնդրը:

Հարկ եմ համարում վերադարձնել առիթով առեկ հետեւեալը: Նախ քաղաքում մէջ մտել է սիւսը—Աստրախանի կոնսուլտորային երբեք յայտարարութիւն չէ գրել սկսողին. այլ վերջինի լսելու առաքման իմ գրածն է (թ. 84): Ներքորդ որովհետեւ այդ քաղաքում թիւին մէջ կատարման և տարակուսութեան տեղիք է տրուել և կարող է տալ եկեղեցիներին մաքուր և կնքված մեղքամբ բաժանելու կարգադրութեանն նկատմամբ, ուստի խնդրը պարզապէս լինելու համար առաջ եմ բերում այստեղ իմ յայտարարութիւնը, որ այս տարվա մարտի 26-ին, 56 համարով, ուղղել եմ ս. սկսողին. «Երկարապէս զբաղման սկսողից ս. Էյմիամին, որ ի 14 ամսոց յ. Է. 488, պարտ ինձ վարկանիմ յարդարաբար յայտ առնել, թէ իմաստ յայտարարութեանն, որ ի 24 մարտի անցնել ամի Ը. Ե. 84, վրիպել է յաշարակութեան տեսարց սկսողականաց, վաճառող և վճիւ հետեւել է միանշանակա՞ն անհամապատասխան իմը խնդրոյ: Յայտ յայտարարութեանն ծանուցանելով զգրուածութիւն իմ բանալ առ աւագ եկեղեցեալը քաղաքի ղեկավարն մեղքամտնել ի պէտս եկեղեցեաց թիւին խնդրել էի տալ դիտել թէ հաճոյ թուիցի արեւոք սկսողի ս. Էյմիամին պարտաւորել և զայլ ամենայն եկեղեցին հայոց Ռուսաստանի գնելը ի ձեռքարանէ աստի գմում իւրեանց պայմանաւ, իր երբորդ մասն դուտ արդեանց նորին առ ըստ ամէ առաքելոյ յօդու ձեռքարանէ Մայր Աթոռը: Առ այսպիսի պարզ խնդր իմ սրբազան Ստեանդ բարեհաճալ է արձակել զայսպիսի վճիւ: «Մերժել ղեկավար առաջնորդի թիւին հայոց Աստրախանի վաճառութիւնը գործարան մեղքամտնել ի քաղաքի անպէ: Առ որ պատու ունիմ առեկ, թէ ի լինել այնպիսի պարզութեամբ յօդուածոյ օրինաց, որովհետեւ 1230 յօդուածն ա. մասին ժա. հատորից Օրինարոյց, ոչ եւ կարէի կարօտել նորից հրամանն բացման ձեռքարանի մեջ և ոչ սրբազան սկսողը—զայնպիսի հատանել վճիւ, որ հետ է յիմատուց օրինաց: Չիք ինչ կատարած, զի իբրեւ որդի և պաշտօնեալ ս. Էյմիամին և եւ ինքնին զանկամ տեսանել ի Մայր Աթոռն զայնպիսի ձեռքարան մի, օգտակար և ինքեան և եկեղեցեաց հայոց. այլ զի ի լինելն իմ ի Տփլիսի յորժամ պարտաւոր եմ զայնպիսի ձեռքարան մի յորժամ առ աւագ եկեղեցեալ, հանգուցեալ Տ. Մակար կաթողիկոսն խափանեալ զայն յայտնելով զցանկութիւն բանալը զայնպիսին ի Մայր Աթոռն և սակայն արար և ոչնչ, վաճառող եւ ոչ անազանեցից բանալ ղեռնարան մի առ աւագ եկեղեցեալ քաղաքիս ըստ անհրաժեշտ պահանջման պիտոյցի եկե-

նչ մի ուրիշ պատասխան գտնել չը կարողացան բացի այն, որ դա նրանց բաղ զ ին է, նրանց ձախակած և ինքն ինքն է. Աստուած է այդպէս կանկեղել, ուրիշ ճար չը կայ: Զախտագրական այս կորակացութեանը հետեւեցին զանազան կողմերից լուրջ հաւաչանքի ձայնք, և ապա մի երկար յուսահատական «միտ անցաւ շարքի մի ծայրից միւս ծայրը: Մուայ, կնճռված ճակատները ասեւ քաղ ընկան ճնշող մտքերի ծանրութիւնից, յոճեքը կիտվեցին, շրտւ ձեռները իւրար հետ փակվեցին և մի առ ժամանակ լուռութիւն տիրեց և ապա կրկին սկսեցին խօսել իւրանց սև օրից, իրանց «օրու չօրուի» սովածութիւնից, իրանց անձալը խեղճութիւնից:

Սկզբից մինչև վերջը լուռ էր միայն նրանցից մէկը, այն թիւիակէմ մալու մարդը, որ շարքի բաղրովին վերջումն էր նստած: Նա իր կենսիկ վերջապետին մոտեցած մի ձեռնիկ էր. այդ վկայում էին նրա բոլորովին ձեռնակ միւրեքն ու մաղերը. նա միջնաստակ էր, նիւսար, բայց ամուր մարմնակազմով, որ իր վրա կրում էր դեռ անցեալ գործութեան հետքերը: Մուայ և կնճռված գեմքի վրա ամենից աւելի աչքի ընկնողը նրա չափազանց խիտ և հաստ սպիտակ յոճեքն էին, որոնց հովանու տակ վառվում էին մի զոյգ բոլոր ընկած, բայց կատաղի աչքեր, չը նայելով իր խղճով արտաքինին, այդ մարդու հայեացքը չափազանց յանդուգն և վճռական էր: Թանձր, երկար ձեռնակ միւրեքը, որ ծածկում էր նրա շատ մալուր կուրծքը, սկսվում էր հեղեղ աչքերի տակից՝ տալով նրա դեմքին մի վայրենի կենդանու մոռալ տեսք: Նրա դէմքը մի այնպիսի արտայայտություն ունէր, որ կարծես ստեղծված էր կատաղի բարկութեան, մուայլի տխրութեան համար և չը գիտէր, թէ ինչ տեսել է ծովի ու խնդրութիւն. նա խաւար, ամպամած երկինք էր յիշգրտում, որ այնպէս հաշտ է շանթ ու կայծակների հետ:

Նա Աւեցի գաղթական էր. հարեանները նրան աւելի Ղարօ էին կանչում, որովհետեւ նա

ղեցեաց թիւին. իսկ յորժամ բացցի նոյնպիսին և ի ս. Էյմիամին, յայնժամ որ ինչ վիճակեցիկ այժմեան ձեռքարանի ներսիսեան դպրոցի, որ ի ձեռնի կապաւորուի, նոյն լիցի և վիճակ ձեռքարանի Աստրախանի, ըստ ընդհանուր կարգադրութեանն, զոր առնելուց է ծայրագոյն իշխանութիւնն:

Արիտակէս Արքեպիսկոպոս
ՆԱԽԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Արքեպիսկոպոս, մայիսի 26-ին
Խոնարհաբար ինչորում եմք տեղ տալ մեր այս երկտողին «Մշակի» մէջ: Մեր դերասանական ընկերութիւնը ապրիլի սկզբից պայմանաւորվել էր օր. Արաշեանի հետ՝ հինգ ամսով, ամսական հարկի րուրի ռոճիկ և ճանապարհաճախ: Այդպիսի տեսակ տեսակ ներկայացում տալով Ներսեսում, եկել էինք Ալեքսանդրոպոլ, ուր տուրք երեք ներկայացում և չորրորդի յայտարարութիւնները դուրս էին եկած օրերով մասնակցութեամբ: Երկու օր մնացած մինչև ներկայացումը (այդ օրը մինչ պարտաւոր էինք օրերովին վճարել կէս ամսվա ռոճիկը), օր. Արաշեան առաւօտ վաղ գալիս է և ստանում է իր հասանելքը և հէջն նոյն օրը ժամը 3-ին յայտնում է, որ վաղը առաւօտեան ինքը գնում է Ռիֆլին: Այսօր նա կատարեց իր առածը.— գնաց: Մենք, համաձայն մեր պայմանի, կարող էինք դիմել դատարանի, բայց բարւոք համարեցինք ենթարկել օրերովին հատարական դատի, որպէս զի այդ տեսակ տեղի երկվոր ինչպէս առաջինն է, լինի և վերջինը:

Ի դէպ, մեր խումբը այնքան բազմամարդ է և ընկերասիրաբար այնքան հարուստ, որ առանց օրերով Արաշեանի էլ կարող է պատուով շարունակել իր սկսած գործը, թէ այստեղ և թէ Աստրախանում, ուր արդէն վարձված է թատրոնը:

Դերասանական ընկերութեան գիմնա՝ խմբի Յ. Արքեպիս

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այս տարի Ներսիսեան դպրոցը աւարտեցին 26 հոգի: Առաջ եմք բերում նրանց անունները: Արքեպիս Պօղոս՝ Արաքաւաղ գաւառից, Աղաբաբեան Յակոբ՝ Ղազարի Կողմ գիւղից, Բաւմաճեան Հմէթիկ՝ Արաշեանից, Գրիգորեան Սիրական՝ Արաքաւաղ, Դանիէլեան Պօղոս՝ Դանիէլի Զարդալու գիւղից, Դաշոյեան Ռուբեն՝ Նոր-Բալայեցի, Երզնկեան Արամայիս՝ Հաղբատեցի, Երուանդեան Արշակ՝ Ռիֆլից, Զաքարեան Ջրաշեալ՝ Խոնսայի, Թովմեան Արտաշէս՝ Ծուշեցի, Մանուղեան Արսէն՝ Արաշեանից, Մէլիք-Ղազարեան Գաբրիէլ՝ Էյմիամին գաւառի Գեղրու գիւղից, Մէլիք-Յակոբեան Արշակ՝ Ռիֆլից, Մկրտչեան Ալեքսանդր՝ Խոնսայի, Պալաքեան Տիրան՝ Թոխատից, Պետրոսեան Թարսիս՝ Դանիէլեցի, Պետրոսեան Յովհաննէս՝

իրանց գիւղի մի հատիկ սրտովն էր: Ղարօն նստած էր, իսկ նրա պատահաւորած վերնադէսն տի փեշով փաթկնված, մի կողմում կծկված էր նրա եօթ տարեկան թուր՝ փղբիկ Թովմեան, մի տխուր, մուայ երեխայ: Այս էր դաժանատեսիլ որսորդի ամբողջ ընտանիքը: Նա ունեցել էր նաև ուրիշ հարապատներ, բայց նրանք այլ եւ չը կային: Ղարօն երեք էր խօսում նրանց մասին. մարդկային ոչ մի ոյժ չէր կարող նրան ստիպել, որ պատմէ, թէ ուր են մնացել գաւառները, իր հարազատները: Արեան մի զարհուրելի բոլ ծածկում էր նրա սիրելիների պատմութիւնը և Ղարօն չէր կարողանում յետ քաշել այդ բոլը.—այդ նրա ոյժից վեր էր: Օտարի թըլ-չուսութիւնը հեշտ է պատմութիւն. Ղարօն հարեանները, համազօրացները պատմում էին նրա ընտանիքի անցքերը, պատմում էին մի ալիւնուր գործի մանրամասնութիւններ, բայց միշտ ծածուկ, միշտ զգուշութեամբ, այնպէս որ Ղարօն երբեք չիմանալ, թէ իր գաղտնիքը տարածվում է աշխարհում:

Իր արտաքինի նման մի մուայ դաժան հոգի էր բնակվում այդ մարդու մէջ: Ասում էին, որ քառասուն և աւելի տարեկան նա ոտի տակ է տուել իր հայրենի երկրի լեռները, ձորերը, ծըմակներն ու դաշտերը. նրա մազերը սպիտակել էին արեւն թափելով: Ահաւոր ծայրերի, միմուար, խուլ ձորերի մէջ արջերի, գայլերի և այլ գաղանքների հետ մղած բազմաթիւ կռիւները այդ մարդուս տուել էին գաղաւթի սրտոտութիւն. նա չը գիտէր, ինչ ասել է վախ, զգուշութիւն. նրա համար տարին, եղանակների փոփոխութիւն, և օրը՝ գիշեր ու ցերեկ, ցուրտ ու խաւար չուներ: Տարվալ ամեն մի եղանակում շարժանքով դրսում, դաշտում, ձորում գիշերելը նրա համար ամենատուրապիսի բանն էր. բնութեան խտութիւնները նա տանում էր այնպիսի անհոգութեամբ և անտարբերութեամբ, ինչպէս իր սիրած լեռների ծայրերը, որոնց մերկածեծ կուրծքերը միշտ բաց են խուլած երկնքի ամ-

Հին-Նախնիկների գաւառի Փառակա գիւղից, Ռշտունի Գաբրիէլ՝ Աղաւաղից (Կիլիկիա), Սիրակեան Արսէն՝ Ռիֆլիցից, Տէր-Նիւփեան Խաչատուր՝ Ռիֆլիցից, Տէր-Մէլիքեանեան Տիգրան՝ Ղազարի գաւառի Բաղանիս գիւղից, Տէր-Միսաեան Լեոն՝ Արաշեանից, Տէր-Յակոբեան Արիստոյ՝ Արաշեանից, Տէր-Նահապետեան Մարտիրոս՝ Արաշեանից գաւառի Սաշե գիւղից, Քաջապիտի Պետրոս՝ Արաքաւաղից և Օրդուխանեան Գեորգ՝ Մօղղոկից: Տեսչի տեղեկագրից երևում է, որ վերջին ուսումնական տարվա սկզբում դպրոցը ունեցել է 712 աշակերտ, իսկ տարվա վերջում 677: Աշակերտների ամենամեծ մասը Ռիֆլիցից է, այն է՝ 45% և Ռիֆլիցի նահանգից, այն է՝ 21 1/2%, յետոյ Երեւանի նահանգից՝ 11%, Դանիէլի նահանգից՝ 10%, և աւելի փոքր թիւով ուրիշ տեղերից: Աշակերտների մեծ մասը արհեստաւոր և վաճառական դասակարգիցն են՝ հաւասար թիւով, ընդամենը 66%, այնուհետև ստորին ծառայողները՝ 13%, հողերական 10%, իսկ երկրագործ դասակարգից՝ 9 1/2%:

Երկրագործութեան միջնորդ Երեմով, ներքին գործերի միջնորդութեան նախաձեռնութեամբ, հրաւիրել է գիւղատնտեսական խորհրդի արտակարգ գիւղատնտեսական բանաւորների հարցը: Միջնորդութիւնները մտադր են կանոնաւորել բանաւորների և նրանց վարձող կաւաւածատերերի յարաբերութիւնները, սահմանելով որոշ կանոններ այդ մասին:

Մենք ստացանք բժշկ Թ. Զաքարեանից նրա «О распространности бактерий столбняка в повье» աշխատութիւնը, որ ներկայացրել է զինուորական բժշկական Ակադեմիային՝ բժշկութեան դոկտորի աստիճան ստանալու համար: Դիսերտացիայի նիւթն է ընդարձացում (СТОЛБНЯК) հիւանդութիւնը, որի ժամանակ մարմինը փեռանում, քարանում է: Այժմ պարզված է, որ այդ հիւանդութիւնը վարակիչ է և նրան առաջ է բերում գնդապետի ձև ունեցող մի բակտերիա, որ գտել է Nicolafer: Հետազոտութիւնները ցույց են տալիս, որ այդ բակտերիաները շատ տարածված են և նրանք աղոյ ապրում են՝ Նորի վերին շերտերում: Սակայն այդ բակտերիաների զարգանալը մարդկային մարմնի մէջ շատ անգամ հանդիպում է արգելքների, որոնց պատճառով յիշած հիւանդութիւնը համեմատաբար հազուադիւրէն է: Ներուստաբար բժշկ Զաքարեանի հետազոտութիւնը մանրամասն պարզում է այդ հիւանդութեան զանազան հանգամանքները:

Պետերբուրգի անտառային ինստիտուտը մի համակերկի կարգադրութիւն է արել: Մինչև

պրոպաների առաջ: Գիւղում, իր տանը, ուր նա խիտ սակաւ էր երեւում, սովորաբար նա միշտ մուայ էր, միշտ դաժան: Գիւղում դեռ ոչ էր նրա ժպիտը չէր տեսել. ասում էին միայն, որ նա էլ ժպտաւ ժամանակ ունի, որ նրա մուայրտ դէմքն էլ երբեմն ցնծութեան արտայայտութիւն է ստանում, որ նրա շրթանքների վրայից էլ ժպիտը երկտող կերպով սաւում է և անցնում, բայց այն ժամանակ միայն, երբ քաղաքի գլխին իր ձեռքով գնդակահար եղած գայլը, արջը կամ աղուէսը գլխի վրա պոյտոնեք գործելով՝ արհաւիրած ընկնում էր նրա ոտների տակ: Ղարօն այդ ժամին նայում էր իր որսին և ժպտում այնպէս, ինչպէս ամպամած երկինքը սրտում է երբեմն իր մի պատահական ծրից ցույց տալ արեւի ժպիտը:

Ղարօն վայրենի լեռների նայքան վայրենի գաւառն էր. նրա մէջ ապրում էր բնութեան այդ հակների անընկճելի, դաժան օդին. նա մարդկային հասարակութեանը չէր պատկանում և կարծես թէ խառնվել էր լեռների վայրենի բնակիչների մեծ ընտանիքին և նրանց պէս նա էլ էր սիրում սպանութիւն, նա էլ էր սիրում արիւն: Երբեք չէր անցնի, որ աւելի Ղարօն մի որ և է սպանած կենդանու արիւնաթափման գիւղի ուղին գցած, գիւղը չը մտնէր: Դուրս էին թափվում աներից գիւղի բնակիչները՝ մեծ ու փոքր, մարդ ու կին, մանր երեխաներ՝ տեսնելու Ղարօնի նոր որսը և նրա յաղթական մուտքը: Այդ ժամանակ անցնում էր գիւղի փողոցներով այդ մուայ մարդը տառաջ իրան ուղեկցող բազմաթիւները նայելու և իր որսը տանում էր կամ իրանց տուն, կամ տէրութեանց տուն և այդ դէպքում չէր մոռանում Աստուծոյ պաշտօնեայից թողութիւն խնդրել իր թախած արեան համար: Մի երկու օրից յետոյ Ղարօն կրկին անցաւ տանում էր:

(Կը շարունակվի)

այսմ այդ ինստիտուտը մտնել ցանկացող պատանիները պետք է քննություն տալին, այն ևս կօնկուրսային քննություն. դրա հետևանքը այն էր լինում, որ գինեագործ և բնական դպրոցները նոյն իսկ ամենաաղքատ և անապահ անհատները չէին կարողանում մտնել ինստիտուտ. եղև են աշակերտներ, որոնք 3—4 տարի ևս չէին քննություն տալիս, բայց կօնկուրսի պայմաններին գոհացում չէր տալով, չէին կարողանում մտնել ինստիտուտը: Այսմ ինստիտուտի վարչությունը, կամենալով լեզվաբանական գիտությունները և մանազանք բնականների անտանելի դրությունը կարգադրել է, որ առաջիկայ սեպտեմբերից ուսանող ընդունվեն առանց քննության բոլոր այն աշակերտները, որոնք կը ներկայացնեն դիմագրական կամ բնական դպրոցի վկայականներ:

Ներկայ 1898 թվի աշնան, այն է սեպտեմբերի 20-ից մինչև հոկտեմբերի 4-ը, Վլադիկավկազ քաղաքում տեղի կունենայ գիւղականության և արդիւնաբերական ցուցահանդես: Մեզ հայորդանում են, որ ցուցահանդեսին պետք է մասնակցեն Տերակի նահանգի գիւղականության և արդիւնաբերական ցուցահանդեսին: Մեզ հայորդանում են, որ ցուցահանդեսին պետք է մասնակցեն Տերակի նահանգի գիւղականության և արդիւնաբերական ցուցահանդեսին: Մեզ հայորդանում են, որ ցուցահանդեսին պետք է մասնակցեն Տերակի նահանգի գիւղականության և արդիւնաբերական ցուցահանդեսին:

ԲԱՆԳՈՒԻՅԱ մեզ գրում են. Արդարությունը պահանջում է խոստովանել, որ եթէ մեր կանայք կամ օրիորդները հասարակական շատ դործերում չեն մասնակցում ոչ թէ այն պատճառով, որ նրանք իրանք չեն ցանկանում, ոչ, նրանք պարտաւոր են միշտ գործելու, այլ այն պատճառով, որ նրանց արգելք են հանդիսանում նրանց ամուսինները կամ ծնողները: Օրինակ, տրվում է բարեգործական նպատակով մի ներկայացում: Դիմում էր մի օրիորդ, որ մասնակցէ: Նա ձեռք պատասխանում է, թէ ուրախ եմ, որ մասնակցեմ, եթէ միայն թող տալին ծնողները, կամ եղբայրը, մի խոսքով ունենայ նա կախված է, առանց որի համաձայնությունից: Նա իրաւունք չունի մի քաղ անել: Եւ այդպէս է վարվում մի բնույթ, իր աղքատ վերաբերմամբ ոչ միայն տղետ վաճառականը, այլ և լուսաւորված մարդը: Զարմանալիս այն է, որ այդ մարդիկ, որոնք յօժարութեամբ թող են տալիս իրանց աղքատներին կամ բարեգործական գնալ զանազան երեկոյներ և այնտեղ պարել մինչև առաւօտեան ժամը 6-ը, այդ մի և նոյն մարդիկ գիւղականներն են համաձայնում և կամ բոլորովին արդիւնում են մասնակցել, դիտել, մի ուրիշ երեկոյն կամ ներկայացման, որ անհամեմատ օգտակար է: Եւ այսպէս, չնորհիւ պարսնաների բռնակալութեան, մեր տիկիներն ու օրիորդները չեն մասնակցում հասարակական շատ դործերում, և մնում են առանձնացած:

ԱՆԷՔՍԱՆԻՐՈՊՈԼԻՏ մեզ գրում են. Մայիս ամսին անցաւ. աղող հացի ցանքների համար: Համարեա ամեն օր անձրևի օր էր: Անձրևները չնորհիւ, ցորենը, որ մայիսի սկզբին ծախվում էր 1 ր. 30 կ. պողով, այսմ ինչ է 90—95 կոպէկի: Շերակում հացը քիչ չէ, բայց ընդհանուր է վախճաւորների ձեռքը, այնպէս որ եթէ մայիսը չոր անցնէր նրանք գինը կը բարձրացնէին կրկնակի: Այսմ վախճաւորների սրտով չեղաւ և ժողովուրդը յայտ ունի լաւ հունձի, հետևաբար հացի առատութեան:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱՋՄ

Հաղորդում ենք Սանտ-Մարի մօտ տեղի ունեցած երկրորդ պատերազմի մանրամասնությունները, պատերազմի, որ կատարեալ յաղթություն էր ամերիկացիների համար: Կուրը սկսվեց մայիսի 25-ին, առաւօտեան ժամը ութի կեսին: Անձրև էր գալիս: Ինչպէս և առաջին անգամ, կրակ սկսողները ամերիկացիներն էին: Սպանիացիները պատասխանեցին, բայց նրանց կրակը թող էր և վատ էր ուղղված: Գին անցած ժողովուրդը Շէյի նաւերը առաջ քնացին և նրանցից երկուսը—«Brooklyn» և «Texas» արագությամբ հարկադրեցին ծովազերից մարտկոցներին լուր: Մի քանի րոպէից յետոյ լուրը և Կաստրիլա մարտկոցը, որ հրդեհ սկսվեց: Մի և նոյն ժամանակ ամերիկական երկու ուրիշ նաւեր «New-York» և «New-Orlean» լուրեցներով Կաստրո մարտկոցը, սկսեցին ուռնակներ թափել ծովազերից ամերիկացիների վրա: Ըն-

դամենը ուղարկուեցին մէջ մասնակցում էին ամերիկական տասն նաւեր. երեք ժամ կրակ թափելով, ամերիկացիները համարեա ունեցողին սպանիական ամբարձրանները: Մի և նոյն ժամանակ ամերիկական 5000 զինուորներ ափ իջան Բուէկի, Պուէրտո-Վարքերա տեղերում Սանտ-Մարից վեց մղոն հեռու: Սպանիացիները դիմադրում էին յուսահատաբար, ուստի ափ իջնողները շեշտ կրեցին: Նրանց պահպանում էր ծովապետ Մամպուսին նաւատորմից սկսած դարհարելի կրակը ևս որովհետև ծովապետ Սերվիլայի ամբողջ ուղարկուեցին դարձած էր ամերիկական նաւերի վրա, ուստի ցամաք խնդիրները առաջ քնացին և իրամասններ փոխելով, ամբարան նրանց մէջ, մինչև որ կը հասնէին միւս գործերը: Տեղի ունեցաւ մի կարճատև, բայց կատաղի ճակատամարտ: Բայց զուր էր սպանիացիների քաջութիւնը. գործերի հետ ափ իջան և լեռնաթմբները: Ամերիկացիներին սպասում էր ապստամբների մի զօրաբաժին, որ մեծ օդուկութիւն արւա. նրանց: Սպանիական զինեղա Պանդո երկու հազար մարդ ուղարկեց, որոնք կատարեալ յաջողութեամբ ամերիկացիների վրա վերջիններին հետ կուտում էին ապստամբները, և սպանիացիները վերջ էին վերջոյ հարկադրված եղան յետ քաշվել կրկնով մեծ կորուստներ: Նրանց հաղածեցին ապստամբները, իսկ ամերիկացիները հողային ամբարձրաններ չինեցին բարձրութիւնների վրա. նրանք չեն յաջողվել Սանտ-Մարի վրա, մինչև որ ափ չիջնէ ամերիկական մի այլ զօրաբաժին, որ արդէն ճանապարհին է և բաղկացած է 6,000 հոգուց:

Մինչդեռ ցամաքի վրա տեղի էին ունենում այս անցքերը, Սերվիլայի նաւատորմը զուր ջանքեր էր անում դուրս գալ նաւահանգստից, որի նեղ բերանը կորել էր ամերիկական ջրատուղ արած «Merrimac» նաւը: Նկատելով որ սպանիական «Reina Mercedes» մարտանաւը մօտեցել է այդ նաւին և փորձում է պայթեցնել նրան, ամերիկական «Oregon» զբոսանկիրը մի քանի ուռնակ արձակեց, որոնցից մէկը ընկաւ սպանիական նաւի տախտակամասի վրա և ջարդեց այնտեղ մի քանի նաւաստիներին: Եւ նաւի հրամանատարին: Ամերիկական նաւերի վրա ցնծութեան ծայրեր բարձրացան, իսկ «Oregon» շարունակեց ուղարկութիւնը, մինչև որ «Reina Mercedes»-ի վրա գտնվող բոլոր նաւաստիները հեռացան նաւից և գնացին դէպի ափ: Սպանիական կորուստները դեռ չեն յայտնի, բայց պէտք է որ նշանաւոր լինեն: Սպանիացիների թւում է և զննապետ Օրդանէյ, որ Տերակ է իր անունը կրող թղանթի մի տեսակ:

Թէ որքան բազմազան տարբերեց է կազմված ամերիկական ազգը, թէ ինչպէս ամերիկական բազմազանութիւնը կարողանում է տարբեր ազգութիւններին պատկանող տարբեր կազմել մի ազգ և ներշնչել նրա մէջ հայրենասիրութիւն, այդ երկուսն էլ այն հանդամանքից, որ «Merrimac» նաւը ջրատուղ անող անձնագործ կործանելից երկուսը ամերիկացի էին, մէկը Ֆրանսիացի, երկուսը իրանդացի և մէկը գերմանացի:

Մանիլայի պատերի տակ ապստամբների և սպանիացիների մէջ կուր սկսվեց, որ տեղեց երեք և կէս օր: Նա շատ արկածանոց էր: Ապստամբները գործ էին անում մայրական հռչակաւոր խնդիրները, որոնք դարձուելի վերջեր են պատճառում: Բաղադր արուարձաններից մի քանիսը հրդեհվեցան: Կուրը տեղի ունէր փողոցներում և դիակներ թիւր այնքան շատ էր, որ նրանցից պատնէշներ էին շինում:

Լրագիրները հաղորդում են, որ բրիտանական զեծաւոր Վալենտինովն հաղթեց նախագահ Մակ-Կինլէյին թէ Ամերիկան ինչ պայմաններով կը համաձայնվէր հաշտութիւն կնքել: Մակ-Կինլէյ իսկույն խորհրդակցութիւն կազմեց, որից յետոյ յայտնեց զեծաւորին թէ իր պայմանները հետեւեալն են. Կուրայի կատարեալ անկախութիւնը. մինչև որ կուրացիները մշտական կառավարութիւն կը հաստատեն, Ամերիկան պիտի կառավարէ կղզին: Պորտո-Րիկոն պիտի յանձնվի ամերիկացիներին իբրեւ պատերազմական ծախքերի փոխարինութիւն. Ֆիլիպիններ կղզի Սեպե վերադարձնվում են Սպանիային, բայց Սպանիան թէ այդ և թէ Կարաիբներ կղզիներում պիտի մի-մի ծովային կայարան տալ Ամերիկային: Մակ-Կինլէյ աւելացրեց, որ պատերազմը անողը կերպով կը շարունակվի, մինչև որ Սպանիան չը համաձայնվի ընդունել հաշտութեան այս պայմանները:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐԱԿԱՍՏԱՆԻՅ

Թաւրիզ, մայիսի 27-ին Շրջակայ գիւղերից Թաւրիզ թափված վառարանակայի գաղթականները մի մասը Թաւրիզի Հայոսեայ ընկերութեան հաշտվ ու հոգա-

ծութեամբ ուղարկվեց Սալմաստ: Ընկերութեանը վերջապէս աղողվեց գաղթականներին համար հրամանագիր առնել Սալմաստ-Նիղամից և մնացածներին էլ այսօր էլուց կուղարկվին այնտեղ: 120-ի չափ գաղթականներ կերակրել, նրանց կարկէները հողալ և նրանց ճանապարհը հեշտ ըստ չէ: Ընկերութիւնը այդ կատարեց և դեռ մինչև այսօր էլ կերակրում է և պահպանում: Թաւրիզի Հայոսեայ ընկերութեան ձեռքը Խոյ էլ հասաւ: Խոյ եկած Ղօթուս և Վառ գիւղացիների ձայնի աղիողորմ էր. լսող չը կար. վաղուց բաւական ընտանիքներ մահացնողներն էին: Ընկերութիւնը Որդէս գիւ անխուսափելի սպանութիւնը աղաւթին մնացած 14-ի չափ ընտանիքները, ընկերութեան նորքները վարչութիւնը իր կողմից մի առանձին պատգամաւոր ուղարկեց տաղով նրան 300 բուրդուց աւելի մի գումար, որ Խոյում եղ և ցորեն առնէ և բաժանէ յիշեալ ընտանիքներին: Հայոսեայ ընկերութեան այս եռանդուն աշխատանքի հանդէպ մարդ մի րօպէ ապշում է, տեսնելով Թաւրիզի առաջնորդարանի և հոգաբարձութեան անտարբերութիւնը: Ինչո՞վ բացատրել գերամեծարների այս անողալ վարմունքը դէպի մի բաւականորէն կարեկցում են մինչև անգամ օտարները: Փոխանորդը, որ մի շահախնդիր և տղետ քահանայ է, դէթ մի գաղթականի կամ մի կարօտի վրա ցուէլ, կարեկցէր... Հայոսեայ ընկերութեան վարչութիւնը, լիտացած տիրող վիճակից, գիւղացի Կաթողիկոսին, բացատրեց երկրի և գաղթականների վատ կացութիւնը, խնդրեց կարելի դարձան, իր ոյժերից շատ բարձր համարելով օժանդակութեան շարունակութիւնը: Թէ ինչ կը անորին հոգուր բարձր իշխանութիւնը՝ դա յայտնի չէ մեզ:

Մայիսի 24-ին, կիրակի, Բերդաթաղի եկեղեցում հանդիսաւորապէս կարգացվեց Կաթողիկոսի մի կնիկալը, որով իր հայրական օրհնութիւնը տուրց յետոյ, յորդորներ էր կարգում Ատրպատականի ամբողջ հայ հասարակութեան հանգանակութիւն բաց անել վանեցի Աւետիս քահանայ Եղեղեանի միջոցով, Վանի Հանդոյցների թաղի թիւրքերի ձեռքով հրդեհված եկեղեցու շինութեան համար: Յաջորդ կիրակի կնիկալը կարգացվելու է Լիւառ թաղի եկեղեցում և ապա պէտք է սկսվի հանգանակութիւնը նախ Թաւրիզում և ապա Սալմաստ և այլ տեղերում: Կոնգրեսում յիշատակված էր նախկին փոխանորդ Սարաճեան վարդապետի մասին, որից մանրամասն տեղեկութիւններ էին ստացվել Ատրպատականի երկնիկ վիճակի վերաբերմամբ... Հարց է արդե՞ք Սարաճեան վարդապետը ձեռքը խղճի վրա դրած վկայեց Ատրպատականի ողբացեալ վիճակի մասին: Պարզեց երկրի ընդհանուր կրթական վիճակը, գաղթականների դրութիւնը և ընկի ժողովրդի նիւթակաւ ու բարոյական կացութիւնն ու տրամադրութիւնը, մեզ յայտնի չէ: Ատրպատականի այժմեան պէսպէս թշուառութիւնների մէջ թաղված վիճակը ի նկատի առնելով՝ ում համար հարկաւոր էր դրամական օգնութիւն. բացառելով, մերկին, անպատանք մեռնող գաղթականներին, թէ եկեղեցի կառուցանելուն, կենդանի թշուառներ, թէ քաւրն ու փայտին: Ընդհանուր թշուառութեան մէջ թող մարդիկ բացօդեայ աղքատն ու կարգան իրանց փառաբանութիւնը...

Մի հանգամանք արժանի է ուշադրութեան, գաղթականների և առհասարակ կարօտների վրա խօսելու: Ի՞նչ ևս անցած տարիներից Թաւրիզը զգալով չքաւոր դասի տակաւ առ տակաւ բաղմանալը, որպէս զի առաջորդների մասնաւոր թղթերը ձեռքէ ձեռք ման անելու գէշ ձևը ընդվի և աւելի շահաւէտ միջոցներ բնութագրելու կարօտներին օգնելու, մտածում էր կազմել Աղքատախնամ ընկերութիւն. բայց միտքը աղողութիւն չունեցաւ: Վերջին տարին Թաւրիզի Հայոսեայ բարեգործական ընկերութիւնը նախաձեռնող եղաւ կազմակերպելու մի այդպիսի ընկերութիւն, որը զբաղվէր միայն գաղթականներով ու չքաւորներով: Սկզբում գործը լաւ ընթացք ստացաւ՝ անդամակցեցան կարող ոյժեր. բայց որովհետև անհրաժեշտ համարվեց առաջնորդական փոխանորդ Սարաճեան վարդապետի նախադատութեան ներքոյ անդամներ ընդհանուր վարչութիւնը ընտրելու, որպէս զի յարգված լինի աղղային կենտրոնացման օրէնքը, ուստի գործը հասաւ փոխանորդին և այնտեղ էլ դադարեց: Հայոսեայ ընկերութեան վարչութիւնը պաշտօնապէս դրեց Սարաճեան վարդապետին, որ ընկերութիւնը պատրաստ է իր կողմից 600 բուրդը դրամաւորում երբ Աղքատախնամ ընկերութիւնը սկսի իր գործունէութիւնը: Կործն առաջնորդարանը հասնելիս իրերը կերպարանափոխ եղան. Թաւրիզի Հայոսեայ ընկերութեան նա-

խանձորներն ու թշնամիները կուսակցական կերպարանք տուին այս անանդ ձեռնարկութեան. սպիտակ կուսակցին, Սարաճեան դրողուց և այլ ևս ընդհանուր ժողով չը գումարվեց, և այս անաղղութիւնը Սարաճեանի կողմից վերադրվեց քաղաքական տիրող տաքապանքին... Այն օրից այսօր գաղթականների հոգը ծանրացաւ: Հայոսեայ ընկերութեան վրա: Ո՞վ է մեղաւոր Աղքատախնամ ընկերութեան չը կազմվելուն համար...:

Երբ օր առաջ ստացվեց Կաթողիկոսի մի այլ կնիկալը, որով թաւրիզաբնակ ծխատէր քահանայ Եղեղեան առաջնորդական փոխանորդ է կարգվում Սալմաստի, Խոյի և Ուրդի: Վերջապէս Սալմաստը ունեցաւ իր առաջնորդը, իսկ Թաւրիզի համար դեռ ձայն չը կայ:

W.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԻՐ

Այս տարի լրացաւ աւստրիական Ֆրանց-Յովսէփ կայսրի թագաւորութեան յիսնամակը: Յօրեւանը պիտի կատարվի դեկտեմբեր ամսին: Այն ժամանակ էլ պիտի Վիեննա գնան շատ միտապետներ և նրանց ներկայացուցիչները: Բայց որովհետև թագաւորներից մի քանիսը զաւաւմեալ հասակի մէջ են և նրանց համար շատ դժուար կը լինէր ձեռք ճանապարհորդել, ուստի վեհապետները և թագաւորական տներն ուրիշ ներկայացուցիչները Վիեննա կը հաւաքվին օգոստոսի կեսին և այդ ժամանակ էլ բարձրագոյն հիւրերի համար հանդէսներ կը կազմվեն: Ասում էին թէ պարսից Շահն էլ պիտի գնայ, բայց այժմ այդ լուրը հերքվում է:

Կ. Պօլսից գրում է «Temps» լրագրին մայիսի 25-ից. «Կոստովի վիլյալէթում նորից աւարառութիւններ և սպանութիւններ տեղի ունեցան. վնասվածները՝ բոլորներն են, օսմաններն հպարտ: Բոլորական գործակալը Կ. Պօլսում իբրեւ փոխարինութիւն պահանջեց, որ Կոստովի նահանգապետ արձակվի իր պաշտօնից:»

«ՄՇԱԿԻ» ՀՆՈՒԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱՎԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍԱՐԵՐԻԿՈՒՍԱՆԻԱՆ ՊԱՏԵՐԱՋՄԸ

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ, 3 յունիսի: Ծովային միջխտրութիւնը իմացաւ, որ Կաստրայի նաւատորմը Կարիկում այնպիսի դրութեան մէջ է գտնվում, որ հարաւորութիւն չունի ծովը դուրս գալ:

ՆԻԻ-ԵՐԿ, 3 յունիսի: Հեռագիրը Մայամիս-բայց հաղորդում է, որ գնդապետ Գոնտիգտոն վեռեց հրամարվել այն դիրքից, որ ամերիկացիները դրաւել էին առաջ բանակի համար, որովհետև օգնական զօրքեր չը հասնէ և յայտնի դարձաւ, որ մօտ տեղերում գտնվում են սպանիական մեծ ոյժեր: Բանակը այդ պատճառով փոխադրված է դէպի բլուրի ստորոտը, նաւահանգստի մօտ, որը պահպանվում է պատերազմական նաւերով: Ամերիկական զինուորները գրաւում են փոսերը:

ՄԱԳԻԻ, 3 յունիսի: Թշնամին յարձակում գործեց սպանիական Տուկուրան-Վինո-Մարա-կոյիտ պատերազմական գծի վրա, բայց յետ մղվեց, թողնելով 36 սպանվածներ. սպանիացիների կողմից սպանված են 7 և վիրաւորված են 18 հոգի:

ԵԱՐԵՆՍԿ, 3 յունիսի: Յունիսի 2-ին, առաւօտեան, Մեծ Իշխան Սերգէյ Ալեքսանդրովիչ ժամանեց այտեղ և ցերեկվայ 2 ժամին ճանապարհ ընկաւ դէպի Ռուս-Սիւսոյի:

ՄՈՍԿՎԱ, 3 յունիսի: Յունիսի 2-ին հասաւ Մոսկովա Բուխարայի էմիրը. կը մնայ 4 օր: ԿԱԶԱՆ, 3 յունիսի: Արդարադատութեան միջնորդը քննեց նահանգական դատարանը և դատաստանական վարչութեան ուրիշ չինովարկութիւնները:

ԲՈՒԽԱՐԱՅ, 3 յունիսի: Հաստատ տեղեկութիւնների հիման վրա, թագաւորը Պետերբուրգ կերթայ յուլիսի վերջին: Թագաւորին, երեւի, կուղեկցի Ստոլըձա:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 յունիսի: Գիւղատնտեսական խորհուրդը իր արտակարգ ժողովի երրորդ նիստում, քննելով այն ծրագիրը, որով բանուրները պարտաւորվում են կապել իրանց վարձողների հետ առանձին գրքովներով, երեսուն ձայնով ընդդէմ ութի հաւանութիւն չը տուեց ծրագրին:

ՊՕՂԱՆ, 3 յունիսի: Կալիչից եկաւ գնդապետ Կոլայիսկի 15 դրացու օֆիցերի հետ Նրանց ընդունեցին հուսարները գնդի հրամանատարը և բոլոր օֆիցերները: Ընդունելութիւնը սրտաղին էր: Ռուս հիւրերը գնացին հիւրանոց: Ժողովուրդը համակրութիւն է ցոյց տալիս հիւրերին:

ԿԱԶԱՆ, 3 յունիսի: Զուրը աւելացել է Բի-

125—150 ԲԺԶԿԱՅԵՈ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

Հասցէն՝ Պ ե ա տ ի Կ օ Ր ս կ. տ. «Սեղօհ-
նի լիւստօկ»:
4—12

տ Բ՝ Բարձրագույն հաստատված՝ դեղաբարձական ապրանքների կոմիտեան ընկերություն հՋ
ԹԻՖԼԻՍ Կ Բ Վ Դ ՈՒ (ս.) 37—50

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13